

İSLÂM TARİHİ

EMEVÎLER - ABBÂSÎLER - ENDÜLÜS

- 4 -

Prof. Dr. Hüseyin ALGÜL

Prof. Dr. Hüseyin ALGÜL

1945'te Konya Bozkır'da doğdu, 1964'de Konya İmam Hatip Lisesi'nden, 1968'de İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun oldu. Bir süre ortaöğretimde görev yaptıktan sonra 1975'de Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü'nde Siyer ve İslâm Tarihi Öğretim Üyesi oldu.

1983 Yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Anabilim Dalı'nda "Doktor", 1990'da "Doçent", 1996'da "Profesör" oldu. 1996-2000 yılları arasında Gâzi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi'nde Kurucu Dekan olarak görev yaptı. Ayrıca 2004-2008 yılları arasında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Dekanlık yaptı. 2012 Yılı itibariyle Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden emekli oldu.

Yayınlanmış eserlerinden bazıları:

İslâm Tarihi, I-III, Gonca Yayınevi, İstanbul 1986; Âlemlere Rahmet Hazreti Muhammed, Diyanet Vakfı Yayınları, 23. baskı, Ankara 2015; Sevgi ve Rahmet Peygamberi, Emîn Yayınları, Bursa 2007; Kanayan Bir Yara Gönül Sızlatan Bir Facia: Kerbelâ, 5. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2013; Eyyûb Sultan'dan Fâtih'e Kutlu Yolculuk, Erkam Yayınları, İstanbul 2004; Osmanlı Kültüründe Hz. Peygamber Sevgisi, Risâle Yayınları, İstanbul 2007; İstanbul'un Kutlu Ev Sahibi Eyyûb Sultan, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015; Bursa'da Bir Buharalı: Emir Sultan, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015.

Ayrıca, "Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi", "Diyanet İlmî Dergi" ve "İSTEM" başta olmak üzere çeşitli dergilerde, Yeni Türkiye Yayınlarının "Osmanlı ve Türkler Serisi"nde, Türk Tarih Kurumu Yayınları'nda, "Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyum Serisi"nde (I-IX), Diyanet Vakfı'nca basılan "Kutlu Doğum" kitaplarında, İlahiyat Fakülteleri'nce ve diğer bazı kurumlarca yayınlanan "Sempozyum" kitaplarında makale ve tebliğleri vardır.

İSLÂM TARİHİ

EMEVÎLER - ABBÂSÎLER - ENDÜLÜS

- 4 -

Prof. Dr. Hüseyin ALGÜL

Emin Yayınları: 333

İSLÂM TARİHİ (4.CİLT)

EMEVÎLER - ABBÂSÎLER - ENDÜLÜS

Prof. Dr. Hüseyin ALGÜL

Bursa 2020

© Bütün yayın hakları Emin Yayınları'na aittir.

Yayına Hazırlayan:
Emin ÖZDAMAR

Baskı:
Stüdyo Star Ajans Matbaacılık Ltd. Şti
Nilüfer Ticaret Merkezi Bursa
Sertifika No: 15366

EMİN YAYINLARI
Fethiye Mah., Kırlangıç Sok. No:11/B 16140 Nilüfer / BURSA
Tel: (0224) 242 28 98/97 Fax: (0224) 241 25 69
www.eminyayinlari.com.tr

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)
İSLÂM TARİHİ (4. CİLT)
Prof. Dr. Hüseyin ALGÜL
1. İslam Tarihi 2. Tarih 3. İslam
ISBN: 978-605-9464-67-3 (Tk.)
ISBN: 978-605-7863-28-7
Sertifika No: 21217

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	5
ÖNSÖZ	11

BİRİNCİ BÖLÜM

EMEVÎLER DEVRİ

I. EMEVÎ DEVLETİNİN KURULUŞU	15
II. EMEVÎLER DEVRİNDE ASKERÎ SEFERLER	24
A. DOĞUDA GAZALAR VE FETİHLER	24
1. Mühelleb'in Fetihleri ve Başarıları	24
2. Kuteybe b. Müslim'in Gerçekleştirdiği Önemli Fetihler	26
3. Muhammed b. Kasım'ın Fetihleri ve Âkıbeti	32
B. AKDENİZ VE ANADOLU SEFERLERİ	34
1. İlk İstanbul Seferleri	34
2. Denizden ve Karadan Kış -Yaz Yürütülen Bizans Seferleri.....	35
C. KUZEY AFRİKA VE İSPANYA'DA FETİHLER (ENDÜLÜS'ÜN FETHİ)	39
1. Kuzey Afrika Seferleri ve Fütûhâtı	39
2. Endülüs'ün Fethi	42
a. Târîf'in Keşif Seferi ve Devamında Târık b. Ziyâd'ın Başlattığı Askerî Seferler.....	43
b. Târık'ın Mûsâ b. Nusayr'ın Tembihine Uyamamasının Sebepleri.....	46
c. Mûsâ b. Nusayr'ın İspanya'ya Geçişi ve Târık b. Ziyâd'la Buluşması.....	47
d. Endülüs'ün Fethi İle İlgili Kısa Bir Analiz	51
3. Mûsâ b. Nusayr İle Târık b. Ziyâd'ın Şam'a Dönüşü	53
D. VALİLER DÖNEMİ VE BELÂTÜŞŞÜHEDÂ	57
1. Valiler Dönemi	57
2. Belâtüşşühedâ	59

E. EMEVÎLERDE DENİZCİLİK.....	62
F. EMEVÎLER DEVRİNDEKİ FETİHLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ....	66
III. İÇ BÜNYEDE SIKINTILARIN OLUŞMASI	69
A. KERBELÂ ÖNCESİ	69
1. Hucr b. Adî ve Arkadaşlarının İdamı.....	70
2. Hz. Hüseyin'in Konudan Haberdar Edilmesi	73
3. Hz. Hasan'ın Vefatı (49/669)	73
4. Yezîd'in Veliahd Tayini ve Halkın Biata Zorlanması.....	75
5. Bazı Zatlarn Endişeleri	76
6. Muâviye'nin, Oğluna Biat Almak Gayesiyle Hicaz'a Gidişi	76
7. Abdullah b. Zübeyr'in Muâviye'ye Bazı Teklifleri:	77
8. Muâviye'nin Vefatı:.....	79
B. YEZÎD'İN İKTİDARA GEÇİŞİ VE BU SÜREÇTE KARŞILAŞTIĞI ENGELLER	82
IV. KERBELÂ FACİASI.....	85
A. KERBELÂ'YA DOĞRU	85
1. İbn Ziyad Ordusunun Harekete Geçişİ	89
2. Hz. Hüseyin'in Şehit Oluşundan Önceki Son Geceyi Değerlendirmesi	92
3. İki Tarafın Adamlarını Konuşlandırması ve Hz. Hüseyin'in Kûfe Ordusuna Bazı Hatırlatmaları.....	92
4. Züheyr b. Kayn'ın Sözleri.....	94
5. Hür b. Yezîd'in Hz. Hüseyin Tarafına Geçmesi	95
6. Çarpışmaların Başlaması ve Giderek Şiddetlenmesi.....	97
7. Hz. Hüseyin'in Şehit Edilmesi ve Başının Kûfe'ye Gönderilmesi .	100
8. Hz. Hüseyin'in Ehlibeyt'i ile İbn Ziyad Arasında Tartışma.....	103
9. Abdullah b. Afif el-Ezdî'nin Âkıbeti.....	105
10. Kafilenin Şam'a Gönderilmesi ve Yezîd'le Zeyneb Arasında Geçen Tartışmalar.....	106
11. Medinelilerin Olaydan Haber Almaları	108
12. Hz. Hüseyin'in Muhtasar Hayat Hikâyesi.....	110

B. HADİS KAYNAKLARINA GÖRE Hz. MUHAMMED (s.a.s)'İN EHL-İ BEYT'E MUHABBETİ	113
1. Kur'ân-ı Kerîm'de ve Hadîs-i Şerîflerde Ehlîbeyt Kavramı Nasıl Yer Alıyor?	113
2. Ehlîbeyt Kapsamına Kimler Girer?	114
3. Hadîs-i Şerîflere Göre Hz. Peygamber (s.a.s)'de Ehlîbeyt Sevgisi	114
C. KERBELÂ FACİASINA TEPKİLER	120
1. Abdullah b. Hanzale ve Harre Vak'ası (63/683)	120
2. Abdullah b. Zübeyr'in İstiklâlini İlânı ve Emevî Ordusunun Mekke'yi Kuşatması	125
a. Kâbe'nin Abdullah b. Zübeyr Tarafından Yenilenmesi	126
3. Merc-i Râhıt Olayı ve İktidarın Mervânîlere Geçişi	127
4. Tevvâbûn Hareketi	131
a. Tevvâbûn'a Yüklenen Anlam	131
b. Tevvâbûn Fırkası Öncülerinin Toplanarak Bazı Kararlar Alması	132
c. Mekke'ye (Abdullah b. Zübeyr'e) Bağlı Valinin Uyarılarına Rağmen Tevvâbûn Fırkasının Eylemi Başlatması	134
d. Tevvâbûn Fırkasıyla İbn Ziyad Kumandasındaki Emevî Ordusu Arasında Meydana Gelen Çarpışma	136
e. Tevvâbûn Hareketi İle İlgili Kısa Bir Değerlendirme	137
5. Muhtâru's-Sakafî Hareketi	138
a. Muhtâru's-Sakafî'nin Ortaya Çıkışı ve Kerbelâ'nın İntikamının Alınışı	138
b. Abdullah b. Zübeyr İle Muhtâru's-Sakafî'nin Karşı Karşıya Gelişi: Ordu Göndermesi	143
c. Muhtâru's-Sakafî'nin Yapıp Ettikleri İle İlgili Kısa Bir Değerlendirme	144
6. Abdullah b. Zübeyr İle Emevîler Arasındaki Mücadelenin Devamı	146
7. Haccâc'ın Mekke'yi Kuşatması	148

8. Abdullah b. Zübeyr'in Şehit Oluşu	151
V. HACCÂC b. YÛSUF es-SAKAFÎ'NİN YAPIP ETTİKLERİ	155
VI. ŞAHSİYETLERİ VE YAPIP ETTİKLERİ AÇISINDAN EMEVÎ	
HALÎFELERİNE KISA BİR BAKIŞ	162
A. I. MUÂVİYE (Muâviye b. Ebû Süfyan) (41-60/661-680).....	162
B. I. YEZÎD (Yezîd b. Muâviye) (60-64/680-684):.....	168
C. II. MUÂVİYE (Muâviye b. Yezîd) (64/684):	178
D. I. MERVAN (Mervan b. Hakem) (64-65/684-685).....	179
E. ABDÛLMELİK (Abdûlmelik b. Mervan) (65-86/685-705).....	182
F. I.VELÎD (Velîd b. Abdûlmelik) (86-96/705-715).....	186
G. SÛLEYMAN (Süleyman b. Abdûlmelik) (96-99/715-717).....	189
H. ÖMER (Ömer b. Abdülaziz) (99-101/717-720).....	192
1. Valilik Devri	192
2. Halîfelik Devri.....	198
3. Sadeliği.....	201
4. Bid'atlara Son Vermesi.....	204
5. Kayırılan Ümeyyeoğulları'na Karşı Devleti Koruması	205
6. İç Huzura ve İç Barışa Önem Vermesi.....	206
7. Çıkarları Zedelenen Bazı Hanedan Mensuplarının Endişeleri	209
8. Vefatı	210
İ. II. YEZÎD (Yezîd b. Abdûlmelik) (101-105/720-724):.....	213
K. HİŞÂM (Hişâm b. Abdûlmelik) (105-125/724-743):.....	216
L. II. VELÎD (Velîd b. Yezîd) (125-126/743-744)	220
M. III. YEZÎD (Yezîd b. Velîd) (126/744)	221
N. İBRAHİM (İbrahim b. Velîd) (126/744)	222
O. II. MERVAN (Mervan b. Muhammed) (127-132/744-750)	
VE EMEVÎ DEVLETİNİN YIKILIŞI	223
VII. EMEVÎLERİN YIKILIŞINI HIZLANDIRAN SEBEPLER.....	225
VIII. İDARÎ VE İLMÎ HAYAT	228
A. HALÎFENİN İŞ BAŞINA GETİRİLMESİ.....	228
B. GELİRLER.....	233

C. İDARÎ TAKSİMÂT-MÜLKÎ VE ASKERÎ YÖNETİM	235
D. SARAYLAR VE EVLER.....	238
E. ADLİYE TEŞKİLÂTI.....	240
F. İMÂR FAALİYETLERİ	243
OKUMA PARÇASI	247
EBÛ EYYUB el-ENSÂRÎ (r.a.)	247

İKİNCİ BÖLÜM ABBÂSÎLER DEVRİ

I. DEVLETİN KURULUŞU	283
A. TALAS SAVAŞI.....	287
B. ABBÂSÎLERİN BAŞKENTİ VE YÖNETİM	288
II. İRAN UNSURUNUN DEVLET YÖNETİMİNE KATILMASI VE BERMEKÎ AİLESİ	294
III. ABBÂSÎLER DÖNEMİNDE YÖNETİME KARŞI BAŞKALDIRILAR	296
IV. ASKERÎ SEFERLER	297
V. KURULUŞ DÖNEMİ ABBÂSÎ HALİFELERİ	300
A. EBÛ'L-ABBAS es-SEFFÂH (132-136/750-754).....	300
B. MANSÛR (136-158/754-775).....	301
C. MEHDÎ (158-169/775-785)	306
D. HÂRÛN er-REŞİD (170-193/786-809)	308
E. EMÎN-ME'MÛN (193-198/809-813), (198-218/813-833).....	314
F. MU'TASİM (218-227/833-842)	322
G. SAMERRA DÖNEMİ.....	327
H. EMÎRU'L-ÜMERÂLAR DÖNEMİ VE BÜVEYHÎ HÂKİMİYETİ.....	331
İ. MOĞOL İSTİLÂSİ VE YIKILIŞ	335
K. ABBASÎ DEVLETİNİN YIKILIŞ SEBEPLERİ.....	337

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ENDÛLÛS EMEVÎ DEVLETİ (756-1031)

I. ENDÛLÛS ADI.....	347
A. BÖLGENİN MÜSLÜMANLAR TARAFINDAN FETHİ.....	348

B. VALİLER DÖNEMİ VE BELÂTÜŞŞÜHEDÂ.....	357
II. DEVLETİN KURULUŞU VE GELİŞMESİ.....	359
A. I. ABDURRAHMAN (138-172/756-788).....	359
B. I. HİŞAM (172-180/ 788-796):.....	367
C. I. HAKEM (180-206/796-822).....	370
D. II. ABDURRAHMAN (206-238/822-852).....	375
E. MUHAMMED (238-273/852-886), MÜNZİR (273-275/886-888) VE ABDULLAH (275-300/888-912) DEVİRLERİ.....	380
F. III. ABDURRAHMAN en-NÂSİR LİDÎNİLLÂH (300-350/912-961) ..	383
G. II. HAKEM el-MUSTANSİR BİLLÂH	392
III. II. HAKEM'DEN SONRA ENDÜLÜS'TE DURUM.....	398
A. ÂMİRİLER'İN VE HAMMÛDÎLERİN İKTİDARI ETKİ ALTINA ALMA ÇABALARI	398
1. Hâcib Abdurrahman Dönemi ve Âmirîler'in Sonu	400
2. Âmirîler'den Sonraki Gelişmeler ve Hammûdîler	401
IV. BAŞKENT KURTUBA; KURTUBA CAMİİ; MEDİNETÜZZEHRÂ ..	404
V. İDARÎ HAYAT	407
VI. TARIM, ENDÜSTRİ, TİCARET, İLİM, KÜLTÜR.....	409
VII. TAVÂİF-İ MÛLÛK (MÛLÛKÛTTAVÂİF) VE YIKILIŞ (1031-1090) 411	
A. ENDÜLÜS EMEVÎ DEVLETİ'NİN YIKILIŞININ GENEL SEBEPLERİ	415
VIII. MURÂBITLAR (484-542/1091-1147).....	418
IX. MUVAHHİDLER (543-668/1148-1260).....	424
X. BENÎ AHMER (NASRÎLER) HÂNE DÂNİ-GIRNATA SULTANLIĞI (629-897/1231-1492)	429
A. ORTAYA ÇIKIŞI VE DEVLETİN İŞLEYİŞİ	429
B. ŞEHRİN TESLİMİNDEN SONRAKİ DÖNEMDE NELER OLDU? ..	434
C. GIRNATA (GRANADA) - el-HAMRA SARAYI – İLİM - KÜLTÜR	437
BİBLİYOGRAFYA	445
DİZİN.....	457

ÖNSÖZ

Allah'a hamd, Resûlü'ne, âline-ashâbına salât ü selâm olsun.

Elinizdeki bu eser, İslâm Tarihi Serisi'nin dördüncü cildini oluşturmaktadır. Önceki ciltlerde en kapsamlı olarak *"Siyer-i Nebî ve devamında da Hulefâ-i Râşidîn (Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve Hz. Hasan'ın hilâfet yılları)"* üzerinde durulmuştu. Dördüncü ciltte ise Yüce Allah'ın lutuf ve ihsanıyla ilk iki döneme göre daha özet sayılabilecek ölçülerde *"Emevîler, Abbâsîler ve Endülüs"* çalışılmıştır. *"Endülüs"* dememizin sebebi, bu kısımda sadece Endülüs Emevîleri'ne değil, aynı zamanda Murâbitlar, Muvahhidler ve Nasrîler dönemi konularına da kısaca yer verilmiş olmasıdır.

Bilindiği gibi bir konunun gerek konuşarak gerekse yazarak özet anlatımı, pek kolay değildir. Çünkü tarihte derin izler bırakmış uzun soluklu devletlerin siyâsi, dinî, sosyal, kültürel yapılarını, eskilerin deyimiyle *"ef-râdını câmi ağıyârını mâni"* bir biçimde nihaî mükemmeliyetle ortaya koymak zordur. Bu münasebetle her biri asırlara damga vurmuş devletlerin siyâsi ve sosyal gerçeklikleriyle tarih sayfalarında hâlâ ışıldayan varlıklarının bir cilt içinde tam olarak ortaya konulabildiğini iddia etmek doğru olmaz. Ne var ki okuyucunun İslâm tarihi serisini özet de olsa almış olduğu bir üslupla tamamlayabilme arzusu, bizi bu zor görevi yerine getirmeye sevk etmiştir. İşte bu cilt, bu duygu ve düşüncelerle, okuyucunun istek ve desteğiyle ortaya çıktı. Tabii bu ciltte ele alınan konulardan bazılarına, diğerlerine göre biraz daha fazlaca yer ayrılmıştır. Meselâ *İslâm tarihinde en kapsamlı fetihlerin Emevîler devrinde gerçekleştirilmiş olması itibarıyla* bu dönemin askerî seferlerine, sonuçları bakımından İslâm dünyasının hâlâ kanaayan bir yarası olması itibarıyla *"Kerbelâ Faciası"* na diğerlerine göre biraz daha fazla yer verilmiştir. Ayrıca İstanbul'da medfun bulunan *Mihmandâr-ı Nebî Hâlid b. Zeyd Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri Emevîler devrinde gerçekleşmiş olan bir İstanbul seferinde hastalanarak sefer halinde şehîden vefat ettiği için*

bu dönemin sonunda onun hayatına dair özel bir sayfa açılmıştır. Araştırmalarımız bundan sonraki bölümde kısmen yoğunlaştırılmış olarak Abbâsîler ve Endülüs ile devam ettirilmiş, Endülüs Emevî devletinin kuruluşuna bir geçiş olması bakımından “Endülüsün Fethi” özet olarak tekrar hatırlanmış, Endülüs’ten sonra bölgede İslâm kültür ve medeniyetini -ivme kaybederek de olsa- sürdüren Murâbitlar, Muvahhidler ve Benî Ahmer’e (Nasrîler-Gırnata Sultanlığı) de kısa kısa yer verilmiştir.

Bu ciltte ele alınan ve İslâm tarihinde önemli bir yer tutan Müslüman devletler, önce siyasî tarih açısından ele alınmış, daha sonra da özet olarak idarî hayatla ilmî ve kültürel değerler üzerinde durulmuştur. Kitabın en sonuna sözkonusu devletler döneminde idarenin en üst noktasında görev yapan, halîfeler ve emîrlerin tarih sıralamasına göre isim listelerine yer verilmiştir.

Önceki ciltlerimizde de olduğu gibi kuşkusuz konular, ana kaynaklar dikkate alınarak ele alınmıştır. Bununla beraber özellikle İslâm tarihine özel ilgi duyan okuyucularımız için bu alanda günümüzde yapılan araştırmalar ve yayımlanan eserler de gözden geçirilmiş olup, yer yer dip notlarda gösterilmiş, ayrıca bibliyografyaya da eklenmiştir.

Hiç kuşkusuz “*Kanayan Yara Kerbelâ’nın gönül sızlatan acıları ve tarih boyunca İslâm toplumlarında bıraktığı derin izleri, insanlık tarihine Bağdat merkezli muhteşem bir medeniyet armağan edebilmiş ihtişamlı bir devletin (Abbâsîlerin) giderek güçsüz kalıp Moğollar önünde düştüğü acı sonu, Bağdat’la yarışan Kurtuba merkezli muhteşem Endülüs medeniyetinin temsilcilerinin şuurundan uzaklaşarak şaşkıncu bir dağınıklık içinde gücün ana kaynağı olan birlik ruhundan mahrumiyetle zayıflayarak Hıristiyan Krallıklar önünde asaletine yakışmayan dağınıklığı, Gırnata’da Endülüs medeniyetinin yeniden parlaması, nihayet iktidar uğruna her şeyi göze alabilen Ebû Abdullah’ın dinmek bilmeyen ihtirasıyla bu ışığın sönmeye yüz tutması”*, bu cildin en dramatik konularını oluşturmaktadır. Tüm bu konularla ilgili olarak, alanı derinliğine tetkik edip tarih ilmine uygun analizlerle hepimizi yeniden düşündürecek muhtevalı araştırmalara şiddetle ihtiyaç vardır. Umarım bu özet çalışma, beklenen derinliğe sahip kapsamlı araştırmaların müjdecisi olur.